

Xəzərdən soruşdum Müşfiqi, susdu, cavab vermədi...

“Bakılı” sanatoriyasında dincəlir-dik. Qarşıda on günümüz vardı. Sanatoriyanın həyatında gəzişən ahıl yaşlı, simasından qəm, kədər, düşüncə, həsrət yağan ortaboylu bir qadın diqqətini özünə çəkdi. Onu bəstəboy bir qız müşayiət edirdi. Onlar hər gün müalicə aldıqdan sonra həyətdəki ağacların arasında gəzişir, sonra öz otaqlarına çəkilirdilər.

Birdən məni sanatoriya yoldaşım Cəsarət müəllimin səsi xəyaldan ayırdı:

- Qardaş, o qadını tanımadınmı?
- Tanımadım, necə bəyəm?
- Eh, qardaş, sən yazarsan axı, onu tanımalısən.

Bu sözlər məni tutdu. Cəsarətin niyə belə deməsini kəsdirə bilmədim. Nə çoxdur buralarda dincələn, vaxt keçirən. Onların hamısını tanımaq olarmı?

- Cəsarət, dediyin sözlərin alt qatını yaxşı başa düşmədim axı...

- Axı, sən Mikayıl Müşfiqi çox sevir-sən, onu göydə qanad çalan səma şairi adlandırırısan.

- Düz buyurursan, Hüseyn Cavid əfəndi yerlə kifayətlənməyib Müşfiqi “səma şairi” adlandırmışdı. Bununla kifayətlənməyib demişdi: “Mikayıl Müşfiq bir günəşdir, yandıqca yandıracaq”.

- Gördüyün xanım xalqımızın çox sevdidiyi şair Mikayıl Müşfiqin sevimli dilbəri Dilbər Axundzadədir.

- Doğrudanmı Dilbər Axundzadədir? - heyrlətlə soruşdum.

- Özündən soruş, - dedi müəllim.

Bir anlığa sanki bədənimdə elektrik cərəyanı dövr etdi. Nakam şairimiz Mikayıl Müşfiqin və cəfakəş Dilbər Axundzadənin çəkdikləri məşəqqətlər, qəmli-kədərli həyat hekayətləri, şairin sonsuz ilhamla qələmə aldığı şeirləri və poemalarını gözümün önünə gətirdim...

...Mikayıl Müşfiq 1933-cü ildə “Mənim dostum” adlı poema yazmışdır. Lerikin əsrarəngiz təbiət gözəllikləri, rəngli xalığa bənzəyən yamacları, “gülün-gülü çağırması”, “bir gülmüş ney kimi körpə dərələr”, “Göylərdə lacivərd əlvan buludlar, Qızılgöz ağaclar, dəmir ağaclar” şairi ilhamla gətirmiş, sanki söz boyası ilə rəsm lövhələri yaratmışdı:

**Hər tərəf yaşıllıq, hər tərəf orman,
Dağların başında seyrək bir duman.
Ardınca süzülür günün baxışı -
Dərədə bir çayın məxmur axışı.
Başqa səfası var hələ Lerikin.
Çağlaya-çağlaya uca bir dikin.
Oyugundan bəyaz saçlı bir arslan
Kimi nəre çəkib çıxan, çağlayan,
Altında parlayan daşı görsəniz,
Vallah, şairliyə başlardiniz siz...**

Leriklə bağlı Müşfiqin poema yazması və onun burada olmasını təsdiq edən adamlarla söhbətlər əsasında “Lerik” (“Bolluq uğrunda”) qəzetində “Müşfiq gəzib bu yerlərdə” adlı araşdırma yazısını çap etdirmişəm. Dilbər Axundzadə ilə görüşdən sonra “Dilbərin Müşfiqsiz günləri” adlı məqaləni yazıb oxucuların diqqətinə çatdırmışam.

Mən çox sevindim, həyəcan, tələşməni bürüdü: “Doğrudanmı Müşfiqin sevimli Dilbəri hələ sağ-salamatdır? Mən onunla görüşə, Müşfiq barədə soruşa bilərəmmi? Axı Müşfiqi Dilbərdən yaxşı kim tanıya bilər?”

...Növbəti gün Dilbər Axundzadə yenə Azərbaycan xanımlarına məxsus

ahəstə yerləşilə sanatoriyanın həyatında göründü. Yanında da həmin köməkçi qız. Bir qədər özümdə cəsarət toplayıb onlara yaxınlaşdım. Onlar lap yaxınlaşdığımı, sözlü adam kimi görünməyimi hiss edib dayandılar. Jurnalist olduğumu, rayon qəzetində çalışdığımı dedim. Sonra skamyada oturub söhbət etdik.

Çox təəssüf ki, foto-şəkil çəkdirməyi unutduq.

- Müşfiq xalqımızın ən çox sevdidiyi şairlərdən biridir. Lerik rayonunda da onu çox sevirlər. Mənim də ona sevgim sonsuzdur. İlk oğluma Müşfiqin adını qoymuşam. Buna hədsiz sevinirəm. Şair 1993-cü ildə Leriklə bağlı “Mənim dostum” poemasını yazıb...

- Çox yaxşı, heyf ki, Lerikdə olmaq mənə nəsib olmayıb. Müşfiq gəldi, tez də getdi. Bizi acılı-şirinli xatirələrlə baş-başa qoydu, onsuz yaşamağa məcbur olduq. Görünür, tale yazısı belə imiş...

- Dilbər xanım, səhhətiniz necədir?

- Müşfiqsiz necə ola bilərəm. Ürək də yaman şeydir, hər şeyə dözü.

- Siz Müşfiqlə bir yerdə yaşamısınız, ona ilham vermisiniz. Siz onun nəfəsini duymuş, sözlərini eşitmisiniz, könül duyğuları pərvazanarkən canlı şahidi olmusunuz...

- Bəlkə Müşfiqlə bağlı unuduğunuz xatirələri danışasınız?..

- Vallah o keçməkeşli, üzüntülü günlərə qayıtmaq istəmirəm. Hər dəfə danışdıqca ruhum da qopur, harasa uçur. Xatirələrimi Müşfiqlə bağlı 1968-ci ildə çap olunmuş “Müşfiqli günlərim” kitabımda yazmışam. Elə şeylər var ki, dilə gətirmək olmur. Gülhüseyn Hüseynoğlu da kifayət qədər yazıb. Eşitdiyim xoş sözlər üçün sizə minnətdaram... Bu da bir tale qismətidir.

Dilbər xanım doluxsunmuşdu. Məndən uzaqlaşmış gedəndə ürəyimdən keçdi: “Dilbər xanım xəsisliklə danışmasında haqlıdır. Elə şeylər var ki, nə demək, nə yazmaq olur. Dilbər xanım Müşfiqin müsibətlərinə dözü, hər adam bunu bacarmaz. Bəlkə Dilbər xanımın demək istedikləri Müşfiqlə onun, onunla Allahın arasında qalmış sirdir. Ölənə kimi də sirr olaraq qalaraq, dünyasını dəyişəndə özü ilə aparacaq. Onun ruhu Müşfiqin ruhu ilə qovuşanda onun ağrı-acıları azalacaq...”

Əziz oxucu! Mikayıl Müşfiqdən tələsik, müxtəsər danışmaq olmur!

Azərbaycanın fitri istedadlı, tanınmış şairi, qəlbin, ruhun nəğməkarı, poeziyası xalq ruhundan, xalq istəyindən su içən Mikayıl Müşfiqin anadan olmasının 110 illik yubileyinin dövlət səviyyəsində keçirilməsi haqqında Prezident İlham Əliyev sərəncam imzalayıb. Bu şairin haqqıdır. Çünki Azərbaycan poeziyasının ən parlaq səhifələrini yazmış ömrü yarımçıq, sözü bütöv, irsi əbədi olan Mikayıl Müşfiqin ömrü və yaradıcılığı Azərbaycan gəncliyinə bütün zamanlarda nüsxə olaraq qalmaqdadır. Şairin dillərin əzbəri olan şəxsiyyəti milli şüur və vətənpərvərliyin təmsali, yaradıcılığı isə gənc nəslin milli mənilik şüurunun inkişaf etdirilməsində və gənclərin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsində əvəzsiz xəzinədir. Milli-mənəvi dəyərlərin, vətənə sonsuz sevgi baxımından Müşfiqin şeirləri ölçüyə gəlməzdir. Millilik və bəşəriyyət prinsipi onun yaradıcılığında ana xətti təşkil edir. Tərə-nə Telman qızının yazdığı kimi Müşfiq poeziya aləmində ildırım kimi çaxdı, şim-

şək kimi parladı. Sonra bu parıltı günəşə, ulduzlara çevrildi, hələ min illər parlacaqdır...

Mikayıl Əbdülqadir oğlu İsmayılzadə 1908-ci il iyun ayının 5-də Bakının “Dağlı” məhəlləsində ziyalı ailəsində dünyaya gəlir. Atası Əbdülqadir dövrün maarif-pərvər ziyalılarından biri sayılırdı. Altı aylıq anası Züleyxanı itirən kiçik Mikayıl iki

il Xızının Sayadlar kəndində süd anası Səfiyə xanımın himayəsində yaşamış, sonra Bakıya köçmüşdür. İbtidai təhsilini rus-tatar məktəbində almış, sonra Bakı dərülmüəllimində və 12 sayılı II dərəcəli məktəbdə təhsil almışdır.

Firti istedadla malik gənc Müşfiq şeir yazmaqla yanaşı, mütaliə edir, savadını artırır. O, 1927-31-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Dərülfünunun dil və ədəbiyyat fakültəsini bitirmiş, sonra Bakının orta məktəblərində 7 il müəllimlik etmişdir. 1926-cı ildə “Gənc işçi” qəzetində nəşr etdirdiyi “Bir gün” şeiri ilə poetik aləmə qədəm qoymuşdur.

1931-ci ilin mayında Müşfiq pedaqoji institutun buraxılış gecəsində Dilbər adlı qızla tanış olur. Gənclərin toyu 1933-cü ilin yayında olur. Bu izdivacdən dünyaya gələn oğlu Yalçın iki aylığında vəfat edir. Müşfiq bundan bərk sarsılır, ağlayıb fəryad qoparır. Tale qisməti belə imiş...

Müşfiqi çox sevən Rəsul Rza və Nigar Rəfibəyli gəncləri təbrik edir, onlara xoşbəxtlik arzulayır. R.Rza heç bir günahı olmayan Müşfiqin güllələnməsinə, bu acı kədərə “Qızıl gül olmayaydı” adlı poema yazmaqla təskinlik tapmışdır. Azərbaycan mühacirət poeziyasının görkəmli simalarından olan, adı və əsərləri həsrət və ayrılıq simvolu kimi mənəlanən, bolşevizmin təqib və işğəncələrinə məruz qalan istiqlal şairi Almas İldırım Mikayıl Müşfiqin həmyaşıdı idi, onları eyni tale, eyni aqibət birləşdirirdi.

Ağır təbiətli, təmkinli, istedadlı və təvazökar olan Almas İldırım Mikayıl Müşfiqlə tələbə yoldaşı olmuşdur. Hüseyn Cavid, Mirzə İbrahimov, Süleyman Rüstəm, Məmməd Rahim, Ənvər Məmməd-xanlı, Sabit Rəhman, İsrail Nəzərov Müşfiqin evinə tez-tez qonaq gəlmişlər...

Yeganə Telmanqızının Mikayıl Müşfiqə həsr etdiyi məqaləyə istinad etmək istəyirəm: “...Əgər Mikayıl Müşfiq olmasaydı, yeni dövrün Azərbaycan ədəbiyyatı bütöv olmayacaqdı. Əgər Müşfiq ol-

masaydı, bu ədəbiyyatda onun yeri güllə yarası kimi boş və ağır olacaqdı...”

Həmin yazıdan məlum olur ki, Mikayıl Müşfiq həbs olunmamışdan 2-3 ay öncə Ayna Sultanova Müşfiqi öz yanına çağıraraq deyir ki, sən Hüseyn Cavidin əleyhinə bir-iki yazı yaz, sənə repressiyadan qurtaraq. O zaman Mikayıl Müşfiq demişdi: “Mənim sağ əlim Cavid əleyhinə bir söz yazsa, sol əlimlə onu baltalayaram”.

Bax, budur bənzərsiz Müşfiqin ucalığı, mənətni, mərdliyi, amalı uğrunda dönməzliyi, Cavidə ehtiramı!

Rus şairi Puşkində, macar şairi Şandor Petefidə, tatar şairi Musa Cəlildə, çex şairi Yulius Fuçik, Qarsia Lorkada var idi belə əyləməlik, dönməzlik, qəhrəmanlıq!

Məsum 1937-ci il tarixinə “represiya ili” kimi daxil oldu. Ən çox yazıçılar ittifaqına zərbə dəydi. 60-a yaxın yazıçının 27 nəfəri represiyaya məruz qaldı. Mətbuatda M.Müşfiq haqqında böhtan, təhqir dolu məqalələr yazıldı. Yazıçıların növbəti plenumunda isə saf qəlbli, coşqun təbli şairə “əksinqilabçı” damğası vuruldu. 1937-ci il iyunun 4-də ad gününə bir gün qalmış gecə saat 3-də bir dəstə şairi əksinqilabçı təşkilata üzv olmaqda, Sovet hakimiyyətinə qarşı silahlı üsyan xəbərdir olmaqda ittiham edərək həbs etdilər. 1938-ci il yanvarın 5-də SSRİ Ali Məhkəməsi hərbi səhra kollegiyasının 20 dəqiqəlik məhkəmə iclası M.Müşfiqin barəsində güllələnmə qərarı verdi. Hökm 7 aydan sonra 39-cu il yanvarın 6-da çoxlarına ölüm beşiyi olmuş Nargin adasında qəddarcasına icra olundu.

Mavi Xəzər sanki güllə yaralarına mülhəm qoymaq istəyilə onu ağışuna aldı... Müşfiqin “məzarı” ürəklər oldu...

...Cismən aramızdan gedəndə Ulu Söz ən yaxın sirdaşı oldu. Onun zərif ruhlu, yadda qalan misralardan ibarət nəğmələrdən seçilməyən şeirlərini sərgiləyən 10 kitabı bizə yadigar qaldı. Müşfiqdən az sonra sevimli Dilbərinə həbs etdilər, soyuq Arxangelskə sürgün etdilər. O, işğəncələrə və Müşfiqin dərvinə dözməyərək ruhu sarsıntılar keçirərək əsəb xəstəliyinə düşərək ölür, yalnız 1939-cu ildə azadlığa buraxılır. Müşfiqin bacısı Balacaxanım da “xalq düşməni”nin bacısı kimi həbs olunaraq Arxangelskə sürgün edilir. 1956-cı ildə bəraət qazanır, Balacaxanım Vətənə qayıdır, ömrünün sonunadək ailə həyatı qurmur. Evin böyük oğlu Mirzə ailəsi ilə birlikdə itkin düşür. Bir ailənin faciəsi beləcə bitir...

Otuzuna çatmamış başdan-ayağa lirik, anadan şair doğulmuş Müşfiqin - folklorik etüdlər, polifonik perelüdlər ustasının ənzərsiz obrazlar qallereyasının, lirik notlara köklənən Ulu Sözün nəyə qadir olmasını bəşirət gözü ilə görən, misralardan nəğmələr hörən, ədəbiyyatı dəlicəsinə, xalqını müdrikəsinə, Dilbərinə Məcnuncasına sevən Müşfiq!

**Sənin məhzun baxışların yandırır bizi,
Sual dolu baxışların heyrdədimi.
O məğrur duruşun qeyrətdimi?
Xalqın nisgill şairi heç vaxt,
“Baxma mənə, baxma...” - deyən cəlladı
Qorxudan titrədən surətdimi?**

Bilmirəm. Yalnız bunu bilərəm ki, “Ölümüylə doğulub dünyaya gəldi o gün”.

İdris Şükürlü